

Μάιος 2023

ΕΘΝΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΚΑΙΗ ΜΕΤΑΒΑΣΗ

ΚΕΙΜΕΝΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Εθνικοί πόροι για τη Δίκαιη Μετάβαση

Κείμενο:

Ιωάννα Θεοδοσίου, Συνεργάτιδα πολιτικής, The Green Tank

Νίκος Μάντζαρης, Αναλυτής Πολιτικής για την Ενέργεια και το Κλίμα & Συνιδρυτής, The Green Tank

Για αναφορά:

The Green Tank (2023) «Εθνικοί πόροι για τη Δίκαιη Μετάβαση»

Copyright © The Green Tank, 2023

Λεωφ. Βασ. Σοφίας 50, Αθήνα 11528
Τ. 210 7233384

<https://thegreentank.gr>

Email: info@thegreentank.gr

1. Εισαγωγή

Η μεταστροφή των τοπικών οικονομιών των λιγνιτικών περιοχών σε βιώσιμη τροχιά δίχως εξάρτηση από τη λιγνιτική δραστηριότητα καθώς και η στήριξη των τοπικών κοινωνιών κατά τη μετάβαση αυτή απαιτούν χρόνο, σχεδιασμό και πόρους. Συνεπώς, η αξιοποίηση όλων των διαθέσιμων πόρων, ευρωπαϊκών και εθνικών, αποτελεί έναν βασικό και κρίσιμο παράγοντα.

Το τελευταίο διάστημα ο δημόσιος διάλογος είναι επικεντρωμένος στους ευρωπαϊκούς πόρους για τη Δίκαιη Μετάβαση. Για τις λιγνιτικές περιοχές οι πόροι αυτοί ανέρχονται σε περίπου €1.4 δις για την περίοδο 2021 – 2027 και η αξιοποίησή τους θα γίνει μέσω του Προγράμματος Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΠΔΑΜ) 2021 – 2027¹, το οποίο συγκεντρώνει πόρους από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ+) μαζί με την απαιτούμενη εθνική συγχρηματοδότηση. Για την αξιοποίηση αυτών των πόρων καταρτίστηκαν Εδαφικά Σχέδια Δίκαιης Μετάβασης (ΕΣΔΙΜ) των λιγνιτικών περιοχών.

Εξίσου σημαντικοί όμως είναι και οι αμιγώς εθνικοί πόροι, οι οποίοι προέρχονται από τα έσοδα από τη δημοπράτηση δικαιωμάτων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Η ιδέα για το μέτρο αυτό τέθηκε πρώτη φορά στον δημόσιο διάλογο από το WWF Ελλάς μετά τη Συμφωνία του Παρισιού το 2015 σε συνεδρίαση της Ειδικής Μόνιμης Επιτροπής Περιβάλλοντος της Βουλής². Στη συνέχεια, με αφορμή νομοσχέδιο σχετικά με τον τρόπο κατανομής των δημόσιων εσόδων από τη δημοπράτηση των δικαιωμάτων εκπομπών της περιόδου 2016-2020, οι δήμαρχοι των 5 ενεργειακών δήμων της χώρας (Κοζάνης, Εορδαίας, Αμύνταιου, Φλώρινας και Μεγαλόπολης) - με πρωτοβουλία κυρίως του τότε δημάρχου Κοζάνης - πρότειναν συγκεκριμένη σχετική τροπολογία³ για τη δημιουργία Εθνικού Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης, δηλαδή ενός διακριτού χρηματοδοτικού εργαλείου για τη Δίκαιη Μετάβαση των λιγνιτικών περιοχών της χώρας, το οποίο θα αντλούσε πόρους από τα έσοδα δημοπράτησης δικαιωμάτων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Η πρόταση αυτή απορρίφθηκε από τον τότε Υπουργό Περιβάλλοντος και Ενέργειας⁴, αλλά έγινε δεκτή το 2018 από τον Αναπληρωτή Υπουργό της ίδιας κυβέρνησης στο πλαίσιο της συζήτησης για την πώληση τμήματος του λιγνιτικού χαρτοφυλακίου της ΔΕΗ⁵. Έτσι, σχεδόν τρία χρόνια μετά την αρχική προσπάθεια των δημάρχων των λιγνιτικών δήμων και του WWF Ελλάς, θεσπίστηκε η διοχέτευση τμήματος των εσόδων δημοπράτησης δικαιωμάτων εκπομπών για τη Δίκαιη Μετάβαση των λιγνιτικών

¹ Πρόγραμμα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης 2021 – 2027, <https://bit.ly/41agpWd>

² Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Περιβάλλοντος της Βουλής, συνεδρίαση με θέμα «Η Διεθνής Διάσκεψη COP21 στο Παρίσι και η πολιτική της Ελλάδας για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής» 18.11.2015, τοποθέτηση εκπροσώπου WWF Ελλάς: 1:47-1:58. <https://cutt.ly/Gabkqsv>

³ Δίκτυο Ενεργειακών Δήμων. 2015, Δεκέμβριος. Επιστολή προς τον ΥΠΕΝ και τον Αν. ΥΠΕΝ. <https://cutt.ly/daj2oy9>

⁴ Δήλωση Υπ. Ενέργειας Π. Σκουρλέτη για την εντολή που έδωσε στη ΔΕΗ για το Ειδικό Τιμολόγιο στη Δυτική Μακεδονία. 2016, Φεβρουάριος. <http://goo.gl/qe6hgi>

⁵ Δελτίο Τύπου, ΥΠΕΝ 5.6.2018. Αν. ΥΠΕΝ. Σ. Φάμελλος: «Κάνουμε πράξη το Εθνικό Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης για τις λιγνιτικές περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας και του Δήμου Μεγαλόπολης». <https://cutt.ly/maj9xr6>

περιοχών⁶. Με αυτή την απόφαση η Ελλάδα έγινε η πρώτη ευρωπαϊκή χώρα η οποία αξιοποιεί σχετική πρόβλεψη της Οδηγίας που διέπει τη λειτουργία του Συστήματος Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών (ΣΕΔΕ)⁷, θεσπίζοντας το συγκεκριμένο μέτρο. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το μέτρο διατηρήθηκε και από την επόμενη κυβέρνηση που εκλέχθηκε τον Ιούλιο του 2019, ενώ επεκτάθηκε η εφαρμογή του τουλάχιστον ως το 2030, όπως αποτυπώθηκε στο Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ)⁸ του Δεκεμβρίου 2019.

Πέντε χρόνια μετά τη θεσμοθέτηση του μέτρου για τη διοχέτευση τμήματος των εσόδων από τη δημοπράτηση δικαιωμάτων εκπομπών για τη Δίκαιη Μετάβαση των λιγνιτικών περιοχών, το κείμενο αυτό κάνει μια ανασκόπηση της πορείας εφαρμογής του, παρουσιάζοντας τα συνολικά έσοδα, την πορεία απορρόφησής τους καθώς και το είδος των έργων τα οποία αξιοποιούν αυτούς τους πόρους και βρίσκονται σήμερα σε διάφορα στάδια ωρίμανσης.

2. Έσοδα από τη δημοπράτηση δικαιωμάτων εκπομπών

Οι αποδέκτες των δημοσίων εσόδων από τη δημοπράτηση δικαιωμάτων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου καθορίζονται κάθε χρόνο από σχετικές Υπουργικές Αποφάσεις (ΥΑ). Σε αυτές, παρατηρούνται μεγάλες αυξομειώσεις ως προς το ποσοστό κατανομής και τα αντίστοιχα ποσά που διοχετεύονται στις λιγνιτικές περιοχές μέσω της εφαρμογής αυτού του μέτρου. Συγκεκριμένα:

- Μετά την ψήφιση του ν.4585/2018, τον Απρίλιο του 2019 εκδόθηκε η πρώτη ΥΑ⁹ που διοχέτευσε το 6% των δημοσίων εσόδων από αυτήν την πηγή για το 2018 (€31.4 εκ.).
- Τον Φεβρουάριο του 2020 εκδόθηκε η αντίστοιχη ΥΑ για τα έσοδα του 2019¹⁰, που προέβλεψε εκ νέου τη διάθεση του 6% των εσόδων από την ίδια πηγή που ισοδυναμούσε με ένα ποσό παραπλήσιο με εκείνο της προηγούμενης χρονιάς (€30.6 εκ.).
- Η ΥΑ για την κατανομή εσόδων από τη δημοπράτηση δικαιωμάτων εκπομπών για τους πόρους του 2020¹¹ ωστόσο, μείωσε δραστικά το ποσοστό προς διάθεση στο 1% (€5.1 εκ.).
- Το ποσοστό αυτό αυξήθηκε σε 4.5% για τα έσοδα του 2021¹², προσφέροντας το υψηλότερο ετήσιο ποσό που δόθηκε στις λιγνιτικές περιοχές από την έναρξη εφαρμογής του μέτρου (€45.7 εκ.).
- Για την κατανομή των εσόδων από τη δημοπράτηση δικαιωμάτων εκπομπών του 2022, η σχετική ΥΑ προέβλεψε αρχικά για τις λιγνιτικές περιοχές ποσοστό 4.5%¹³. Ωστόσο η απόφαση

⁶ ΦΕΚ Α' / 216/ 24.12.2018

⁷ Οδηγία 2018/410 για την τροποποίηση της οδηγίας 2003/87/ΕΚ με σκοπό την ενίσχυση οικονομικά αποδοτικών μειώσεων των εκπομπών και την προώθηση επενδύσεων χαμηλών ανθρακούχων εκπομπών και της απόφασης (ΕΕ) 2015/1814. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, <https://bit.ly/40T8HPZ>

⁸ ΦΕΚ Β' / 4893 / 31.12.2019

⁹ ΦΕΚ Β' / 1149/05.04.2019.

¹⁰ ΦΕΚ Β' / 584/24.2.2020

¹¹ ΦΕΚ Β' / 5901/ 31.12.2020

¹² ΦΕΚ Β' / 5029/ 30.10.2021

αυτή αναθεωρήθηκε το ίδιο έτος, μειώνοντας δύο φορές το ποσοστό προς τις λιγνιτικές περιοχές αρχικά στο 3.5%¹⁴ για να καταλήξει τελικά στο 1.125% (€15 εκ.)¹⁵. Οι πόροι που αρχικά προορίζονταν για τις λιγνιτικές περιοχές διοχετεύτηκαν τελικά στο Ταμείο Ενεργειακής Μετάβασης για την αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης¹⁶, στερώντας έτσι €44,870,846.23 από τις λιγνιτικές περιοχές, συγκριτικά με την αρχική κατανομή για το 2022.

- Για την κατανομή των αντίστοιχων εσόδων του 2023 εκδόθηκε ήδη τον Φεβρουάριο 2023 η σχετική ΥΑ¹⁷ η οποία διατήρησε το ποσοστό των λιγνιτικών περιοχών στα ίδια χαμηλά επίπεδα του 2022 (1.125%). Με βάση τα προς δημοπράτηση δικαιώματα που κατανεμήθηκαν στη χώρα για το 2023 και θεωρώντας ότι η μέση τιμή δικαιώματος το 2023 θα διατηρηθεί στα επίπεδα του 2022 (80 €/τόνο), εκτιμάται ότι το ποσοστό του 1.125% αντιστοιχεί σε €18.9 εκ.

Τα ποσοστά των εσόδων από τη δημοπράτηση δικαιωμάτων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου που διατέθηκαν στις λιγνιτικές περιοχές από το 2018 μέχρι σήμερα καθώς και τα αντίστοιχα ποσά παρουσιάζονται στον Πίνακα 1.

Πίνακας 1: Πόροι από τα έσοδα από τη δημοπράτηση δικαιωμάτων εκπομπών προς τις λιγνιτικές περιοχές. Πηγή: ΔΑΠΕΕΠ, Πράσινο Ταμείο

Έτος	Σύνολο εσόδων από ΣΕΔΕ (€)	% προς λιγνιτικές περιοχές	Ποσό προς λιγνιτικές περιοχές (€)
2018	523,533,885.00	6%	31,412,033.10
2019	509,450,305.00	6%	30,567,018.30
2020	506,690,390.00	1%	5,066,903.90
2021	1,014,627,560.00	4.5%	45,658,240.20
2022	1,329,506,555.00	1.125%	14,956,948.74
ΣΥΝΟΛΟ			127,661,144.24
2023	(εκτίμηση) 1,676,760,000.00	1.125% (ΥΑ Φεβ. 2023)	(εκτίμηση) 18,863,550.00

¹³ ΦΕΚ Β' / 481 / 08.02.2022

¹⁴ ΦΕΚ Β' / 1787 / 12.04.2022

¹⁵ ΦΕΚ Β' / 5404 / 19.10.2022

¹⁶ Χρόνος Κοζάνης. 24.10.2022. «Μειώνει η κυβέρνηση το μερίδιο από τα έσοδα δημοπράτησης δικαιωμάτων CO₂ για την περιοχή μας», <https://bit.ly/3lOeHKv>

¹⁷ ΦΕΚ Β' / 603 / 08.02.2023

Εκτός από τις διαφορετικές προβλέψεις των ΥΑ για το ποσοστό των εσόδων που θα κατανεμηθεί στις λιγνιτικές περιοχές, τα τελικά ποσά που διοχετεύονται στις λιγνιτικές περιοχές μέσω της εφαρμογής αυτού του μέτρου εξαρτώνται από τον συνολικό αριθμό των δικαιωμάτων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου που κατανέμονται στη χώρα και από την τιμή του δικαιώματος εκπομπής αερίων του θερμοκηπίου, η οποία μεταβάλλεται σε κάθε δημοπρασία.

Συνολικά από το 2018 έως και το 2022 τα έσοδα από τη δημοπράτηση δικαιωμάτων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου που συγκεντρώθηκαν για να ενισχύσουν τις λιγνιτικές περιοχές είναι €127,661,144.24, ενώ αν το ποσοστό του 1.125% διατηρηθεί για τα έσοδα του 2023, τότε το συνολικό ποσό για την περίοδο 2018-2023 εκτιμάται ότι θα ξεπεράσει τα €146 εκ.

Αρμόδιος φορέας για την αξιοποίηση των εσόδων από τη δημοπράτηση δικαιωμάτων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου από τις λιγνιτικές περιοχές ορίστηκε το Πράσινο Ταμείο, όπως αποτυπώνεται άλλωστε και σε κάθε υπουργική απόφαση (ΥΑ) που καθορίζει την κατανομή των συνολικών εσόδων αυτών κάθε χρόνο. Το Πράσινο Ταμείο εποπτεύεται από το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, ωστόσο από το 2021, με βάση τον ν.4872/2021¹⁸ η έγκριση των προγραμμάτων που αφορούν στις λιγνιτικές περιοχές γίνεται με κοινή υπουργική απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας και του αρμόδιου Υπουργού για τα θέματα Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης.

3. Χρηματοδοτικό Πρόγραμμα Πράσινου Ταμείου

Οι τομείς δραστηριοτήτων στους οποίους μπορούν να διατεθούν τα έσοδα από τη δημοπράτηση δικαιωμάτων εκπομπών και αφορούν τις λιγνιτικές περιοχές καθορίστηκαν από τον ν.4585/2018 για το υπόλοιπο της 3^{ης} φάσης του ΣΕΔΕ (2018-2020) και από τον ν.4819/2021¹⁹ για την 4^η φάση (2021-2030). Και οι δύο νόμοι αναφέρονται στην «ανάπτυξη βιώσιμων οικονομικών δραστηριοτήτων χαμηλού ανθρακικού και περιβαλλοντικού αποτυπώματος, με στόχο την ενίσχυση και τη σταδιακή διαφοροποίηση των τοπικών οικονομιών, καθώς και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας στις λιγνιτικές περιοχές». Η γενική αυτή κατεύθυνση εξειδικεύεται σε άξονες προτεραιότητας και μέτρα που περιγράφονται στο χρηματοδοτικό πρόγραμμα του Πράσινου Ταμείου «Χρηματοδότηση έργων και δράσεων για την ανάπτυξη βιώσιμων οικονομικών δραστηριοτήτων χαμηλού ανθρακικού και περιβαλλοντικού αποτυπώματος στις Π.Ε. Κοζάνης, Φλώρινας και στο Δήμο Μεγαλόπολης της Π.Ε Αρκαδίας».

Με βάση τις αποφάσεις του Πράσινου Ταμείου έχουν διοχετευτεί προς αξιοποίηση μόνο οι πόροι του 2018 και 2019 (€61,979,051.40 εκ.), ενώ για τους υπόλοιπους πόρους για τα έτη 2020, 2021 και 2022 (συνολικά €65,682,092.84) εκκρεμούν οι σχετικές αποφάσεις.

¹⁸ ΦΕΚ Α' / 247 / 10.12.2021, άρθρο 25

¹⁹ ΦΕΚ Α' / 129 / 13.07.2021, άρθρο 131

Το πρόγραμμα για την αξιοποίηση των πόρων του 2018, δημοσιεύτηκε τον Μάιο του 2020, δηλαδή δύο χρόνια αργότερα από το έτος συγκέντρωσης των πόρων και από την απόφαση αξιοποίησής τους. Είχε συνολικό ύψος € 31,4 εκ. και διαρθρώθηκε σε οκτώ (8) άξονες προτεραιότητας²⁰:

1. Σχέδια Δράσης για την Αειφόρο Ενέργεια και το Κλίμα (€7,000,000)
2. Σχέδια Δράσης για την Κυκλική Οικονομία (€7,250,000)
3. Πρόγραμμα Ενεργειακών Κοινοτήτων (€3,560,000)
4. Πιλοτικό πρόγραμμα Κυκλικής Διαχείρισης αστικών υγρών αποβλήτων στις Περιφερειακές Ενότητες Κοζάνης και Φλώρινας (€2,500,000)
5. Ανάπτυξη εξειδικευμένης Ζώνης Καινοτομίας στη Δυτική Μακεδονία για Καθαρή Ενέργεια και Περιβαλλοντικές Τεχνολογίες (€ 150,000)
6. Πρόγραμμα Στήριξης και Ενίσχυσης Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (€10,202,033.10)
7. Επιχειρηματικό Πάρκο Μεγαλόπολης (€80,000)
8. Πρόγραμμα Τεχνικής Βοήθειας (€670,000)

Το αντίστοιχο πρόγραμμα για τους πόρους του 2019²¹, ύψους €30.6 εκ., δημοσιεύτηκε επίσης δύο χρόνια αργότερα από το έτος συγκέντρωσης των πόρων, τον Νοέμβριο του 2021 και προέβλεπε διαφορετικούς άξονες προτεραιότητας από το πρόγραμμα του 2018. Ειδικότερα:

1. Μείωση ενεργειακού αποτυπώματος – Προστασία Περιβάλλοντος (€18,690,000)
2. Πράσινος μετασχηματισμός περιοχών ΔΑΜ (€2,294,400)
3. Προώθηση καινοτομίας και ενίσχυση παραγωγικού μετασχηματισμού επιχειρήσεων (€4,336,000)
4. Ευφυή συστήματα υποστήριξης στρατηγικού σχεδιασμού και εφαρμογή πολιτικών ΔΑΜ (€4,417,280)
5. Τεχνική Βοήθεια (€829,338.30)

Ωστόσο, επειδή το μεγαλύτερο τμήμα των πόρων των δύο προγραμμάτων δεν απορροφήθηκε στη διάρκεια των αντίστοιχων ετών, τον Φεβρουάριο του 2023 εκδόθηκε από το Πράσινο Ταμείο το χρηματοδοτικό πρόγραμμα που βρίσκεται σήμερα σε ισχύ, το οποίο έχει τριετή διάρκεια (2023-2025), είναι συνολικού προϋπολογισμού €60,671,543.13 και αντλεί πόρους από τα έσοδα πλειστηριασμών του 2018 και 2019 που μέχρι σήμερα δεν έχουν δαπανηθεί²². Το πρόγραμμα διαρθρώνεται στους παρακάτω άξονες προτεραιότητας, συμπεριλαμβάνοντας την πλειονότητα, αλλά όχι το σύνολο των δράσεων που είχαν ενταχθεί στα προηγούμενα προγράμματα, και ειδικότερα:

1. Αειφόρος Ενέργεια και Κλίμα (€15,727,806.45)
2. Κυκλική Οικονομία (€9,719,566.15)
3. Ενεργειακές Κοινότητες (€3,000,000)
4. Πρόγραμμα Στήριξης και Ενίσχυσης Μικρομεσαίων επιχειρήσεων (€13,967,875.09)
5. Ειδικά Πολεοδομικά Σχέδια (€204,600)
6. Μείωση Ενεργειακού Αποτυπώματος (€8,010,000)

²⁰ Πράσινο Ταμείο. 27.05.2020. Απόφαση 181.7/2020. <https://bit.ly/40EoEZI>

²¹ ΥΑ ΥΠΕΝ ΑΠ 8189 / 17.11.2021. <https://bit.ly/3G0jT4T>

²² ΚΥΑ ΥΠΕΝ – ΥΠΑΝ ΑΠ 860/ 14.02.2023. <https://bit.ly/3K0cYde>

7. Πράσινος μετασχηματισμός περιοχών ΔΑΜ (€8,296,318.20)
8. Προώθηση καινοτομίας και ενίσχυση παραγωγικού μετασχηματισμού επιχειρήσεων (€880,590.43)
9. Πρόγραμμα Τεχνικής Βοήθειας (€583,448)

Στην παραπάνω κατανομή προστίθενται και €281,338.81 τα οποία, σύμφωνα με την ίδια απόφαση, δεν έχουν ακόμα εξειδικευτεί. Οι δράσεις οι οποίες, συγκριτικά με τα προγράμματα των προηγούμενων ετών, δεν επιλέχθηκαν εκ νέου για χρηματοδότηση, εφόσον στη διάρκεια ισχύος της σχετικής απόφασης δεν προχώρησε η υλοποίησή τους, ήταν τα εξής:

1. Δράσεις υποστήριξης ενεργειακών κοινοτήτων (€1 εκ.)
2. Πιλοτικά έργα ενεργειακών κοινοτήτων (€1,3 εκ.)
3. Ευφυή συστήματα υποστήριξης της μετάβασης στη μετά τον λιγνίτη εποχή (€ 4.4 εκ)
4. Οδηγός μεταβιομηχανικού σχεδιασμού λιγνιτικών οικισμών - Η περίπτωση της Ακρινής (€650,000).

Ειδικά όσον αφορά τις ενεργειακές κοινότητες, σημειώνουμε το νέο τριετές πρόγραμμα προέβλεψε μεν πόρους, αλλά έχουν κατανεμηθεί προς μίας ενεργειακή κοινότητα²³. Έτσι, οι συγκεκριμένες δράσεις υποστήριξης και τα πιλοτικά έργα των ενεργειακών κοινοτήτων που προβλέπονταν να χρηματοδοτηθούν από τους πόρους του 2018 έμειναν εκτός σχεδίου.

Μέχρι σήμερα έχουν δαπανηθεί για την υλοποίηση έργων μόλις €1,307,508.27 (2.1% των πόρων για τα έτη 2018 και 2019 ή 1% του συνόλου των πόρων), όπως προκύπτει εάν αφαιρεθούν από τα έσοδα από τη δημοπράτηση δικαιωμάτων εκπομπών για τα έτη 2018 και 2019 που διοχετεύτηκαν στο Πράσινο Ταμείο (€61,979,051.40) οι πόροι που αντιστοιχούν στο πρόγραμμα το οποίο ανακοινώθηκε για την περίοδο 2023-2025 (€60,671,543.13). Επιπλέον, έχουν προκηρυχθεί και βρίσκονται σε εξέλιξη έργα ύψους €32,347,847.69 (52% των πόρων για τα έτη 2018 και 2019 ή 25.3% του συνόλου των πόρων), όπως προκύπτει από την ΥΑ του τριετούς προγράμματος 2023 – 2025 (πόροι 2018 – 2019) καθώς και από τις μέχρι σήμερα δημοσιοποιημένες προσκλήσεις εκδήλωσης ενδιαφέροντος και υποβολής προτάσεων στο πλαίσιο του χρηματοδοτικού προγράμματος του Πράσινου Ταμείου για τις λιγνιτικές περιοχές. Ειδικότερα έχουν προκηρυχθεί:

- Επικαιροποίηση Σχεδίων Διαχείρισης Αειφόρου Ενέργειας και Κλίματος (ΣΔΑΕΚ) και Σχεδίων Δράσης για την Κυκλική Οικονομία (ΣΔΚΟ) και κατάρτιση νέων σχεδίων (€5,806.45)
- Στήριξη και Ενίσχυση Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (€13,967,875.09)
- Πιλοτικές Ενεργειακές Παρεμβάσεις για δράσεις προτεραιότητας και για την ωρίμανση δράσεων με βάση τις κατευθύνσεις των ΣΔΑΕΚ και ΣΔΚΟ (€17,050,000)
- Ειδικά Πολεοδομικά Σχέδια (€204,600)
- Α' Φάση Υλοποίησης του Άξονα: «Εκπόνηση των απαιτούμενων μελετών και των διαδικασιών σχεδιασμού και αδειοδότησης του ολοκληρωμένου συστήματος διαχείρισης αποβλήτων» (€794,566.15)

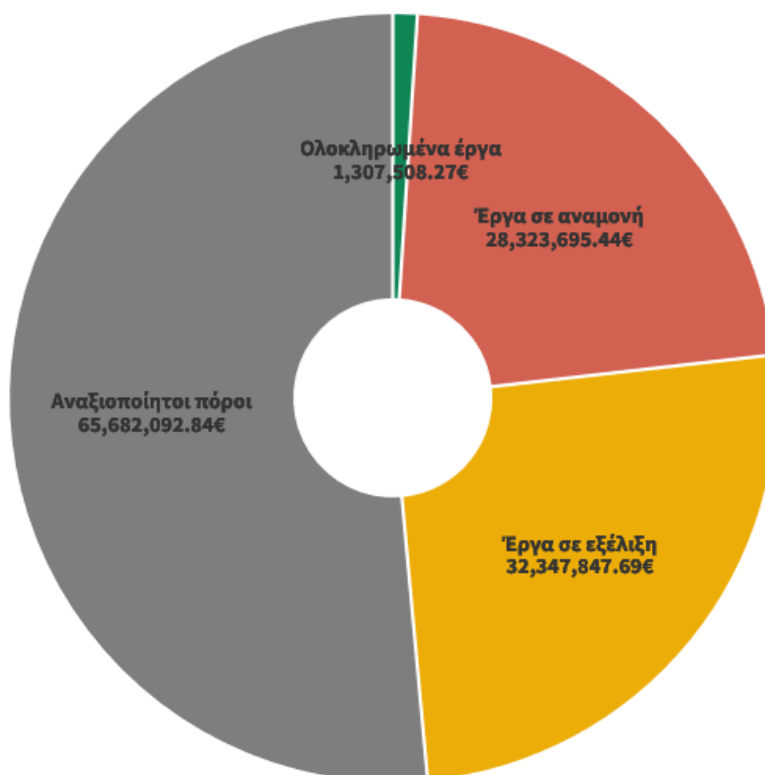
²³ Αφορά στην ενεργειακή κοινότητα για τους Τοπικούς Οργανισμούς Εγγείων Βελτιώσεων (ΤΟΕΒ) της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας.

- Ανάπτυξη Δικτύου Συλλογής και Διαχείρισης Συσκευασιών χρησιμοποιημένων φυτοφαρμάκων (€325,000)

Επομένως, από τους διαθέσιμους πόρους του τρέχοντος χρηματοδοτικού προγράμματος 2023-2025 ύψους (€60,671,543.13) υπολείπονται προς ενεργοποίηση πόροι ύψους €28,323,695.44 (46% των πόρων για τα έτη 2018 και 2019 ή 22.2% του συνόλου των πόρων), οι οποίοι είναι ήδη κατανομημένοι σε μέτρα και δράσεις, αλλά βρίσκονται σε αναμονή.

Η κατανομή των έργων που θα πραγματοποιηθούν με τους πόρους που έχουν διοχετευτεί έως τώρα στο Πράσινο Ταμείο συνολικά (€61,979,051.40) ανάλογα με το στάδιο ωρίμανσής τους, καθώς και οι αναξιποίητοι πόροι για τα έτη 2020, 2021 και 2022 (€65,682,092.84) απεικονίζονται στο παρακάτω Διάγραμμα 1.

■ Αναξιποίητοι πόροι ■ Έργα σε εξέλιξη ■ Ολοκληρωμένα έργα ■ Έργα σε αναμονή

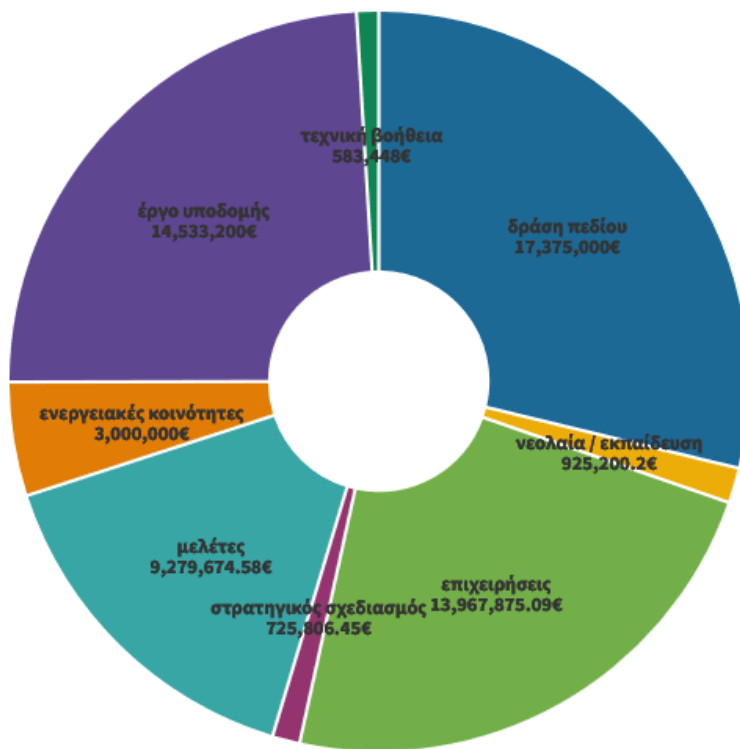
Πηγή: Πράσινο Ταμείο

Διάγραμμα 1: Στάδια αξιοποίησης πόρων 2018 – 2022 συνολικού ύψους €127,661,144.24

Τα έργα στα οποία κατανέμονται οι υφιστάμενοι διαθέσιμοι πόροι (€60.7 εκ) για την περίοδο 2023 - 2025, ταξινομούνται σε διαφορετικές κατηγορίες βάσει του τίτλου της κάθε δράσης και με κριτήριο εάν πρόκειται για στρατηγικό σχεδιασμό (π.χ. ΣΔΑΕΚ, ΣΔΚΟ), μελέτη (π.χ. μελέτη αρδευτικών έργων), έργο υποδομής (π.χ. κτιριακή υποδομή), δράση πεδίου (π.χ. εφαρμογή σχεδιασμού όπως τα πιλοτικά έργα για ΣΔΑΕΚ), επιχειρήσεις (π.χ. πρόγραμμα στήριξης ΜμΕ),

ενεργειακές κοινότητες και νεολαία / εκπαίδευση (π.χ. μέτρα που απευθύνονται στη νεολαία, όπως η δημιουργία κέντρου νεολαίας και εκπαίδευσης στη Φλώρινα). Το αποτέλεσμα αυτής της κατηγοριοποίησης παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 2.

■ δράση πεδίου ■ νεολαία / εκπαίδευση ■ επιχειρήσεις ■ στρατηγικός σχεδιασμός ■ μελέτες ■ ενεργειακές κοινότητες
■ έργο υποδομής ■ τεχνική βοήθεια

Πηγή: Πράσινο Ταμείο

Διάγραμμα 2: Κατανομή των χρηματοδοτούμενων δράσεων (πόροι 2018 και 2019)

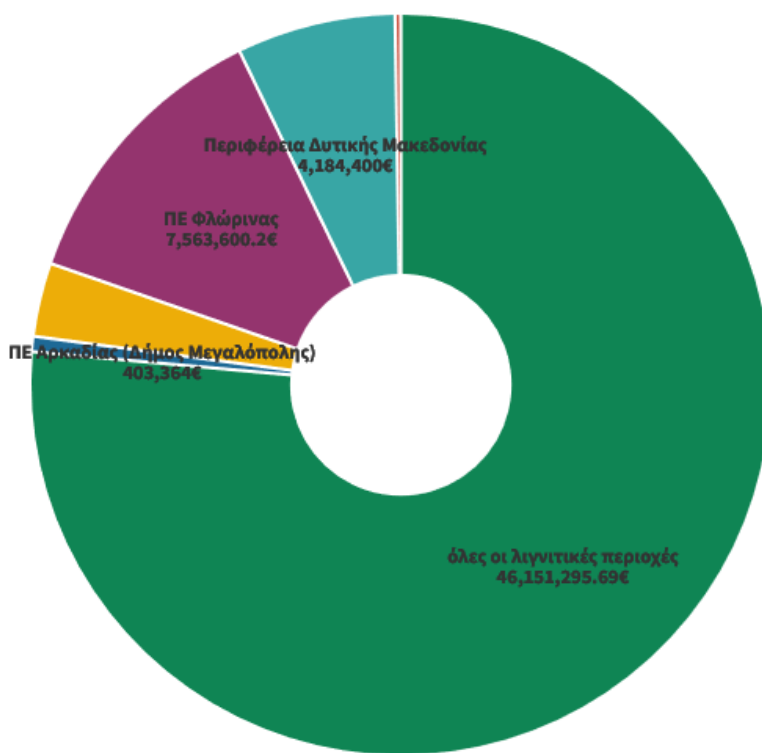
Η πιο σημαντική κατηγορία (29%) έχει προϋπολογισμό περισσότερο από €17εκ. που προορίζονται για δράσεις πεδίου και αφορά μελέτες για τα προτεινόμενα έργα στα ΣΔΑΕΚ και ΣΔΚΟ, προμήθεια υλικών, κατασκευή έργων, ενημέρωση και επιμόρφωση τελικών χρηστών. Ακολουθούν τα έργα υποδομής προϋπολογισμού περίπου €14.5 εκ. (24%), η δράση Στήριξης και Ενίσχυσης Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων προϋπολογισμού σχεδόν €14 εκ. (23%), οι μελέτες προϋπολογισμού €9.3 εκ. (15%) και η συναφής κατηγορία στρατηγικού σχεδιασμού προϋπολογισμού €0.7 εκ. (1%). Οι μελέτες είναι η κατηγορία η οποία περιλαμβάνει και το μεγαλύτερο πλήθος μέτρων. Τέλος, τα μικρότερα ποσοστά αντιστοιχούν στις ενεργειακές κοινότητες και ειδικότερα στο έργο μείωσης του ενεργειακού αποτυπώματος των Τοπικών Ομάδων Εγγείων Βελτιώσεων (ΤΟΕΒ) των λιγνιτικών περιοχών προϋπολογισμού €3 εκ. (5%) και τα έργα που αφορούν στη νεολαία με προϋπολογισμό €0.9 εκ. (2%).

Παρατηρούμε ότι η κατανομή των πόρων από τη δημοπράτηση δικαιωμάτων εκπομπών μέχρι σήμερα δεν ακολουθεί τον σχεδιασμό για τη Δίκαιη Μετάβαση των λιγνιτικών περιοχών, όπως αποτυπώνεται στο ΠΔΑΜ 2021 – 2027 και τα Εδαφικά Σχέδια Δίκαιης Μετάβασης (ΕΣΔΙΜ) των

λιγνιτικών περιοχών. Η υφιστάμενη κατανομή στηρίζεται περισσότερο στη λογική της κάλυψης των αποσπασματικών αναγκών της τοπικής κοινωνίας και όχι σε έναν ολιστικό και μακροχρόνιο σχεδιασμό, που θα ανταποκρίνεται στην επείγουσα πρόκληση της Δίκαιης Μετάβασης. Το ίδιο συνέβαινε όλα αυτά τα χρόνια και με τον λιγνιτικό πόρο, δηλαδή τα κονδύλια που διοχετεύτηκαν από τη ΔΕΗ προς τις λιγνιτικές περιοχές ως αντισταθμιστικά οφέλη στη λιγνιτική δραστηριότητα.

Επιπλέον, από τους δικαιούχους ή την περιοχή υλοποίησης των έργων διαπιστώνεται ότι το μεγαλύτερο μέρος των πόρων του υφιστάμενου προγράμματος 2023-2025, ύψους €46.2 εκ. (76%), προορίζεται για το σύνολο των λιγνιτικών περιοχών. Το υπόλοιπο, ύψους €14,520,247.5 (24%), κατανέμεται διακριτά μεταξύ των Περιφερειακών Ενοτήτων (ΠΕ) των λιγνιτικών περιοχών και των δύο Περιφερειών, Δυτικής Μακεδονίας και Πελοποννήσου(Διάγραμμα 3).

■ όλες οι λιγνιτικές περιοχές ■ ΠΕ Αρκαδίας (Δήμος Μεγαλόπολης) ■ ΠΕ Κοζάνης ■ ΠΕ Φλώρινας
■ Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας ■ Περιφέρεια Πελοποννήσου

Πηγή: Πράσινο Ταμείο

Διάγραμμα 3: Χωρική κατανομή πόρων 2018 και 2019

Το μεγαλύτερο ποσό ύψους €7.6 εκ. (13%) διοχετεύεται προς την Περιφερειακή Ενότητα (ΠΕ) Φλώρινας. Ακολουθεί η ΠΕ Κοζάνης με €1.9 εκ. (3%), ενώ το μικρότερο ποσό €0.4 εκ. (1%) κατανέμεται στην ΠΕ Αρκαδίας (Δήμος Μεγαλόπολης). Μεταξύ των Περιφερειών Δυτικής Μακεδονίας και Πελοποννήσου, το μεγαλύτερο μερίδιο κατανέμεται στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας με €4.2 εκ. (7%) και μόλις €0.2 εκ. (0.2%) στην Περιφέρεια Πελοποννήσου. Το υψηλό ποσοστό της ΠΕ Φλώρινας οφείλεται στο γεγονός ότι σε αυτή προορίζονται να δαπανηθούν

σημαντικοί πόροι για μελέτες σχετικά με αρδευτικά έργα και επίσης εκεί θα κατασκευαστεί και θα λειτουργήσει το Κέντρο Νεολαίας, Εκπαίδευσης και Καινοτομίας.

4. Συμπεράσματα

Από το 2018 που θεσμοθετήθηκε το μέτρο για τη διοχέτευση τμήματος των εσόδων από τη δημοπράτηση δικαιωμάτων εκπομπών για τη Δίκαιη Μετάβαση των λιγνιτικών περιοχών μέχρι και το 2022, συγκεντρώθηκαν συνολικά €127,661,144.24. Από αυτούς τους πόρους έχουν διατεθεί και αξιοποιούνται την τρέχουσα περίοδο τα €61,979,051.40, που αντιστοιχούν στους πόρους για τα έτη 2018 και 2019, ενώ αναξιοποίητοι παραμένουν ακόμα οι πόροι των ετών 2020, 2021 και 2022 ύψους €65,682,092.84.

Η έως τώρα διαχείριση των εθνικών πόρων για τη Δίκαιη Μετάβαση παρουσιάζει τα εξής θετικά στοιχεία:

1. Επί της αρχής η ύπαρξη εθνικών πόρων για τη Δίκαιη Μετάβαση των λιγνιτικών περιοχών είναι θετική γιατί ενισχύει με αναγκαία κονδύλια τους περιορισμένους πόρους του Προγράμματος Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΠΔΑΜ) 2021-2027.
2. Η επιμήκυνση της διάρκειας του χρηματοδοτικού προγράμματος από ένα έτος σε τρία είναι επίσης θετική, καθώς η απορρόφηση των πόρων και η ολοκλήρωση των δράσεων δεν ήταν εφικτή στο χρονικό περιθώριο ενός έτους.
3. Από τον Απρίλιο του 2022 οι αποφάσεις για το χρηματοδοτικό πρόγραμμα δεν εγκρίνονται πλέον μόνο από τον Υπουργό Περιβάλλοντος και Ενέργειας, που εποπτεύει το Πράσινο Ταμείο, αλλά και από τον Υπουργό Ανάπτυξης και Επενδύσεων στην αρμοδιότητα του οποίου βρίσκεται η υλοποίηση της Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης. Συνεπώς φαίνεται να υπάρχει η βούληση οι εθνικοί πόροι να συμπληρώσουν τον συνολικότερο σχεδιασμό για τη Δίκαιη Μετάβαση.

Υπάρχουν όμως ορισμένα ιδιαίτερα ανησυχητικά σημάδια ως προς την αξιοποίηση των πόρων. Ειδικότερα:

1. Παρατηρούνται μεγάλες αυξομειώσεις ως προς το ποσοστό κατανομής και τα αντίστοιχα ποσά που διοχετεύονται στις λιγνιτικές περιοχές ετησίως, γεγονός που δυσχεραίνει τον σχεδιασμό της αξιοποίησης των πόρων.
2. Από τους συνολικά διαθέσιμους πόρους ύψους €127.7 εκ. αναξιοποίητο παραμένει το 51.5% των πόρων (€65.7 εκ.).
3. Αναφορικά με τους πόρους του 2018-2019 που έχουν κατανεμηθεί σε έργα - δράσεις (€62 εκ.), παρουσιάζεται πολύ μικρή απορροφητικότητα, μόλις 2.1% (ή 1% επί των συνολικών πόρων), ενώ καθυστερούν πολύ να ενεργοποιηθούν οι διαθέσιμοι πόροι από τα έσοδα δημοπράτησης δικαιωμάτων εκπομπών σε σχέση με το έτος δημοπράτησης. Ειδικότερα, μέχρι στιγμής καθυστέρησε τόσο η δημοσίευση των χρηματοδοτικών προγραμμάτων όσο και οι

σχετικές προσκλήσεις για έργα και δράσεις (σε αναμονή το 46% των πόρων 2018 και 2019 ύψους €28.3 εκ. ή 22.2% επί του συνόλου των πόρων).

4. Απουσιάζει η συμπληρωματικότητα και η συνέχεια μεταξύ των προγραμμάτων για τους πόρους του 2018 και του 2019. Η κατανομή των πόρων του 2019, όπως αποτυπώθηκε στην αντίστοιχη ετήσια ΥΑ, διέφερε σημαντικά από αυτή του 2018, εστιάζοντας στη χρηματοδότηση κυρίως μελετών (€7,970,400 ή το 26% του συνόλου το 2019 έναντι €1,690,000, ή 5% των πόρων του 2018) δίχως αυτές να συνδέονται με κάποιο επόμενο στάδιο υλοποίησης συγκεκριμένων έργων. Επίσης, οι πόροι που διοχετεύτηκαν στην επιχειρηματικότητα ήταν μόλις €4 εκ. σε αντίθεση με το πρόγραμμα του 2018 που προέβλεπε €10.2 εκ.
5. Οι μέχρι στιγμής σχεδιασμοί για τη χρήση των εθνικών πόρων δεν εναρμονίζονται με τον σχεδιασμό της Δίκαιης Μετάβασης όπως αποτυπώνεται στο ΠΔΑΜ 2021–2027 και τα ΕΣΔΙΜ των τριών λιγνιτικών περιοχών. Διοχετεύονται αποσπασματικά για την κάλυψη των αναγκών των λιγνιτικών περιοχών, όπως σε μεγάλο βαθμό συνέβη και με τους πόρους που διοχετεύτηκαν στις λιγνιτικές περιοχές από τη ΔΕΗ ως αντισταθμιστικά οφέλη στη λιγνιτική δραστηριότητα.
6. Η ιεράρχηση στην κατανομή των πόρων δεν ανταποκρίνεται στις επείγουσες και μακροπρόθεσμες προκλήσεις της μετάβασης για τις τοπικές κοινωνίες. Τα στοιχεία δείχνουν ότι το 24% κατευθύνεται σε έργα υποδομής ευρύτερου ενδιαφέροντος και το 16% σε σχεδιασμό και μελέτες. Στον αντίποδα, το πρόγραμμα στήριξης των επιχειρήσεων είναι η μόνη ενεργός δράση που απευθύνεται άμεσα στους τοπικούς επιχειρηματίες και αντιπροσωπεύει το 23% του προγράμματος, ενώ στις ενεργειακές κοινότητες και τη νεολαία, η ενίσχυση των οποίων θα έπρεπε να αποτελεί προτεραιότητα, καταλήγουν μόλις το 5% και το 2%, αντίστοιχα.

5. Προτάσεις πολιτικής

Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που διαπιστώθηκαν παραπάνω, αλλά και για τη βέλτιστη αξιοποίηση των διαθέσιμων εθνικών πόρων για τις λιγνιτικές περιοχές προτείνονται τα εξής:

1. Ορισμός ενός σταθερού ποσοστού ή ποσού που θα κατανέμεται κάθε χρόνο στις λιγνιτικές περιοχές από τα έσοδα των υπόλοιπων ετών της 4^{ης} φάσης του ΣΕΔΕ (2023 – 2030) ώστε να εξασφαλιστεί η προβλεψιμότητα που απαιτείται για τη βέλτιστη αξιοποίηση των πόρων σε βάθος χρόνου.
2. Άμεση αξιοποίηση των πόρων από τα έσοδα των ετών 2020, 2021 και 2022 συνολικού ύψους €65,682,092.84, στο πλαίσιο του συνολικότερου σχεδιασμού της Δίκαιης Μετάβασης χωρίς περαιτέρω καθυστέρηση.
3. Εναρμόνιση των υφιστάμενων εθνικών πόρων για τη Δίκαιη Μετάβαση με τον συνολικότερο σχεδιασμό της μετάβασης (ΠΔΑΜ 2021 – 2027, ΕΣΔΙΜ) προκειμένου να διασφαλιστεί η απαραίτητη συμπληρωματικότητα των πόρων. Η χρήση των πόρων του Πράσινου Ταμείου δεν πρέπει να αποτελεί αντικείμενο ετήσιας απόφασης. Η πρόσφατη απόφαση αξιοποίησης

των εσόδων των ετών 2018 και 2019 σε διάστημα τριετίας (2023 – 2025) είναι στη σωστή κατεύθυνση.

4. Προτεραιότητα σε δράσεις που απευθύνονται άμεσα στην τοπική κοινωνία, όπως η στήριξη της νεολαίας και η συγκράτηση της φυγής των νέων με προγράμματα που αφορούν την κατάρτιση, απασχόληση και εκπαίδευση των νέων. Επιπλέον, τμήμα των εθνικών πόρων μπορεί να αποτελέσει τη βάση για τη δημιουργία Ταμείου Νέων για τη Δίκαιη Μετάβαση με στόχο τη δημιουργία οικοσυστήματος νεανικής επιχειρηματικότητας και τη χρηματοδότηση αντίστοιχων πρωτοβουλιών και επιχειρηματικών ιδεών²⁴.
5. Στο ίδιο πνεύμα, οι ενεργειακές κοινότητες πρέπει να αποτελέσουν σταθερό άξονα προτεραιότητας στο χρηματοδοτικό πρόγραμμα του Πράσινου Ταμείου και ειδικότερα η οικονομική ενίσχυση έργων ενεργειακών κοινοτήτων για την κάλυψη ιδίων ενεργειακών αναγκών, καθώς για τέτοια έργα καταγράφεται ήδη αυξημένο ενδιαφέρον στις λιγνιτικές περιοχές, ειδικά της Δυτικής Μακεδονίας²⁵.

²⁴ The Green Tank, 2022, Ο ρόλος της Νεολαίας στη Δίκαιη Μετάβαση: Η περίπτωση της Δυτικής Μακεδονίας, <https://bit.ly/41FAgfA>

²⁵ The Green Tank, 2023, Οι ενεργειακές κοινότητες στην Ελλάδα και τις λιγνιτικές περιοχές #3, <https://bit.ly/3UkDyCA>